

Inhoud

Inleiding	5
1 De veranderende onderwijscontext	9
1.1 Inleiding en leerdoelen	9
1.2 Onderwijs als emancipatiemotor? Het maakt wel degelijk uit waar je wieg staat!	9
1.3 Het Nederlandse onderwijs en de Nederlandse jongeren veranderen	22
1.4 Samenvatting	32
1.5 Verdieping	33
2 Complexe situaties in de klas	35
2.1 Inleiding en leerdoelen	35
2.2 Groepsvorming in de klas	36
2.3 Leraren als rolmodel voor alle leerlingen	42
2.4 Hoe bespreek je gevoelige onderwerpen in de klas?	47
2.5 Hoe zorg je voor een inclusief curriculum?	54
2.6 Samenvatting	58
2.7 Verdieping	59
3 Sociaal-emotionele verbinding met leerlingen	61
3.1 Inleiding en leerdoelen	61
3.2 Het belang van het kennen van de leefwereld van leerlingen	62
3.3 Omgaan met botsingen tussen je persoonlijke en professionele opvattingen over situaties in de klas	69
3.4 Hoe kun je alle leerlingen motiveren?	73
3.5 Hoe ga je om met leerlingen met neurodiversiteit?	81
3.6 Samenvatting	86
3.7 Verdieping	86
4 Een nieuwe rol voor docenten. Hoe geef je goed onderwijs?	89
4.1 Inleiding en leerdoelen	89
4.2 De veranderende maatschappelijke context en de betekenis van het onderwijs voor kansgelijkheid in de samenleving	90

4.3	Kansen en uitdagingen van een diverse onderwijscontext en de rol van de leraar	101
4.4	Een toekomstvisie op de rol van leraren	107
4.5	Samenvatting	115
4.6	Verdieping	116

Geraadpleegde literatuur	117
---------------------------------	------------

Index	120
--------------	------------

Inleiding

Het onderwijs: de plek waar alle verschillen samenkomen

'Ik ben het onderwijs ingegaan omdat ik iets wilde bijdragen aan de samenleving en in het bijzonder aan leerlingen, het liefste aan de kwetsbare leerlingen. Zodat ze een duw in de rug krijgen en leren dat ze hun leven zelf kunnen vormgeven dankzij het onderwijs. Maar ik vind het de afgelopen jaren echt zwaar. Veel gedrag van leerlingen snap ik niet, de ouders zijn of heel erg aanwezig of totaal afwezig als het gaat om school. De klassen zijn veel te groot en er moet ontzettend veel. Als leraar moet je dagelijks met veel verschillen kunnen omgaan.'

(Leraar, bijna 20 jaar werkzaam in het basisonderwijs).

De samenleving verandert en daarmee veranderen scholen ook. Niet alleen is de samenleving meer divers geworden, er is sinds de COVID 19-periode meer aandacht voor het welzijn van leerlingen en het wordt steeds duidelijker wat de (negatieve) impact is van sociale media op de ontwikkeling van kinderen. Daarnaast staat de samenleving onder druk en is er is sprake van polarisatie. Wereldwijde gebeurtenissen komen het klaslokaal binnen en er lijkt minder ruimte te zijn om open te staan voor elkaar en begrip te ontwikkelen voor perspectieven die anders zijn dan die leraren en leerlingen van huis uit meekrijgen.

Er is sprake van toenemende segregatie waardoor leerlingen steeds meer in bubbels leven en in bubbels naar school gaan. Dat is een zorgelijke ontwikkeling omdat leerlingen zich heel goed realiseren welke positie zij en hun ouders in de samenleving hebben. En welke impact dat heeft op de kansen die zij zelf hebben in de toekomst.

Alle kinderen zouden op de basisschool het gevoel moeten krijgen dat ze erbij horen, ongeacht wie ze zijn of wat hun sociaal-economische, culturele of religieuze achtergrond is. Want het besef dat je er niet bij hoort is van grote invloed op leerprestaties van leerlingen en de banden die leerlingen met elkaar ontwikkelen. Het is een besef dat de kinderen van vandaag hun hele leven met zich meedragen.

Het is daarom heel belangrijk dat leraren in hun opleiding al meekrijgen wat het belang is van een school als een inclusieve community waarin alle leerlingen gelijke kansen hebben om goede leerprestaties te halen. Het is ook belangrijk dat deze leraren *tools* leren en

vaardigheden ontwikkelen om hun leerlingen daarin te ondersteunen. Want de toekomst van een inclusieve samenleving begint in het onderwijs. Dat is immers de plek waar verschillen bij elkaar komen zodra een kind vier jaar oud wordt.

In *Begrijp je me echt?* behandelen we op een hele praktische manier vier kernthema's:

1. *De veranderende onderwijscontext* waarin de dynamiek binnen het Nederlandse basisonderwijs centraal staat. Je leert dat de samenstelling van leerlingen de afgelopen decennia is veranderd en dat dit nieuwe vraagstukken oproept in het onderwijs. Ook wordt ingegaan op de rol die het onderwijs kan spelen als emancipatiemotor voor leerlingen die uit gezinnen komen waar ouders niet of praktisch zijn opgeleid. Ten slotte leer je aan de hand van theoretische perspectieven wat je als leraar kunt doen om een inclusieve sfeer in een diverse klas tot stand te brengen.
2. *Complexe situaties in de klas* behandelt situaties die veel leraren als lastig beschouwen omdat er geen eenvoudige oplossing bestaat. Vaak is er sprake van gevoelige thema's. Dit boek behandelt vier van deze complexe situaties: groepsvorming in de klas, hoe je als leraar een rolmodel kunt zijn voor alle leerlingen, het bespreekbaar maken van gevoelige thema's in de klas en het realiseren van een inclusieve manier van lesgeven.
3. *Sociaal-emotionele verbinding met leerlingen* gaat in op de relevantie van en de manier waarop je als leraar verbinding kunt maken met leerlingen in de klas. Het maken van deze verbinding met alle leerlingen in een klas is een van de belangrijkste voorwaarden om kinderen daadwerkelijk tot leren te brengen. Maar verbinding maken met leerlingen die niet op je lijken of van wie je het gedrag niet goed begrijpt, kan best lastig zijn.
4. *Een nieuwe rol voor docenten. Hoe geef je goed onderwijs?* Hier gaan we in op de kansen en uitdagingen van een diverse onderwijscontext in relatie tot maatschappelijke ontwikkelingen zoals segregatie, polarisatie en kansenongelijkheid. Centraal staat de maatschappelijke taak die het onderwijs heeft en de rol die jij als leraar daarin speelt. We schetsen een toekomstvisie op het onderwijs en de rol van leraren hierin.

Versillen tussen mensen veroorzaken wrijving en om verschillen te overbruggen, is het belangrijk dat je je verdiept in anderen, om de leefwereld van anderen te begrijpen. Dat geldt voor leraren, maar dat geldt zeker voor leerlingen in een klas die het van leraren moeten leren.

Door ons werk kunnen we vaststellen dat er binnen veel scholen een complexe wereld is ontstaan. We zien in de dagelijkse realiteit dat scholen en leraren nieuwe uitdagingen ervaren die voortkomen uit verschillen tussen mensen en dat ze daar niet altijd een goed antwoord op hebben. Of het nu gaat om religieuze verschillen, rekening houden met

neurodiverse leerlingen in een (te grote) klas of omgaan met de impact van armoede op het gedrag en leerprestaties van leerlingen, leraren hebben een verantwoordelijkheid om daar op te reageren en een voorbeeldrol te vervullen.

Begrijp je me echt? gaat over al deze grote en kleine vragen. We willen niet alleen inzicht geven in de achtergrond van deze situaties en laten zien hoe je daar als leraar concreet mee kunt omgaan. Maar we hebben ook veel praktische oefeningen beschreven waarmee je dat in de praktijk kunt uitproberen en waarmee je ook reflecteert op je eigen gedachten, leefwereld en perspectieven.

We geloven dat diversiteit rijkdom brengt en dat een inclusieve school de basis is om die diversiteit te kunnen benutten op een manier waarop iedereen zich gehoord, gekend en gewaardeerd weet. Dat is niet 'soft', maar juist een enorme opdracht aan ons allemaal.

Als het gaat over (super)diverse scholen praten we vaak over problemen en incidenten, daardoor ontbreekt vaak het echte debat over een brede visie op een meer diverse en inclusieve onderwijscontext en wat er nodig is om dat te realiseren. Tegelijkertijd is de aandacht voor diversiteit, inclusie en kansengelijkheid urgenter dan ooit. Diverse gebeurtenissen in de samenleving of in de wereld zetten onderlinge relaties tussen leerlingen of tussen leerlingen en leraren onder druk. Het is dus echt tijd om te gaan de-escaleren: niet alleen problemen blijven benoemen of juist problemen uit de weg gaan, maar ook op zoek gaan naar oplossingen en daarin als leraar de rol pakken die nodig is om dit te kunnen doen.

Het blijft lastig een goed evenwicht te vinden en steeds objectief te benoemen waar we het over hebben. Wanneer is er sprake van kansenongelijkheid? Wanneer kijken we naar brutale en onaangepaste leerlingen die alleen maar kwaad zijn of zo verwend zijn door hun ouders dat ze geen enkele reflectie op zichzelf meer hebben, waardoor ze niet begrijpen dat leren ook gewoon inspanning en doorzetten betekent?

In 2018 schreven we *Help! Onze school is gekleurd! De toekomst van Nederland begint in het onderwijs. Begrijp je me echt?* beschouwen we als de praktische opvolger. Het is gebaseerd op veel onderzoeken, gesprekken met leraren, docenten, lerarenopleiders, leerlingen en studenten met een uiteenlopende achtergrond. Guido Walraven, Murette Ebert en Marian Blankman waren waardevolle meelezers van de eerste concepten.

Wij hopen met deze praktische methode leraren en studenten aan het denken te zetten en hen uit te dagen om opnieuw te kijken naar hun eigen ervaringen. Daarmee kunnen we scholen dé plek maken waar niet alleen verschillen samenkomen, maar waar deze verschillen ook worden benut en waar vriendschappen voor het leven worden gesloten.

Huub Nelis en Machteld de Jong
Amsterdam, juni 2024

Online platform Boom Academie

Op het online platform Boom Academie vind je naast de theorie ook linkjes, opdrachten en toetsvragen. Beschik je ook over het boek? Dan zie je naast de tekst een website-icoontje wanneer je op het platform een opdracht kunt maken of een video of website met achtergrondinformatie kunt bekijken. Aan het eind van elke module zijn er bovendien toetsvragen beschikbaar.

De veranderende onderwijscontext

1

1.1 Inleiding en leerdoelen

Leerdoelen

- Je weet welke veranderingen in de Nederlandse onderwijscontext hebben plaatsgevonden de afgelopen decennia.
- Je leert welke nieuwe vraagstukken de afgelopen decennia in het Nederlandse onderwijs zijn ontstaan.
- Je ziet het nut in van het ontwikkelen van aanvullende professionele vaardigheden om in een diverse klas les te kunnen geven.
- Je leert het gedrag van leerlingen in een diverse klas beter te begrijpen door je kennis te vergroten over het belang van een inclusieve cultuur in de klas.

In deze module wordt ingegaan op de dynamiek binnen de Nederlandse onderwijscontext. Je leert dat de samenstelling van leerlingpopulaties de afgelopen decennia is veranderd en dat dit nieuwe vraagstukken oproept in het onderwijs. Ook wordt ingegaan op de rol die het onderwijs kan spelen als emancipatiemotor voor leerlingen die uit gezinnen komen waar ouders niet of praktisch zijn opgeleid. Ten slotte leer je aan de hand van theoretische perspectieven wat je als (toekomstig) leraar kunt doen om een inclusieve sfeer in een diverse klas tot stand te brengen.

Begrippen: diversiteit, inclusie, Nederlandse onderwijscontext, migratieachtergrond, segregatie, handelingsverlegenheid, sociaal-economische klasse, kapitaalvormen, ongelijke en gelijke kansen.

1.2 Onderwijs als emancipatiemotor? Het maakt wel degelijk uit waar je wieg staat!

Maak nu de opdracht:

Oorzaken ongelijke kansen op school tussen leerlingen

De school als minisamenleving

Het onderwijs wordt al decennialang gezien als de springplank naar de samenleving. En school is daarbij een minisamenleving waar alle verschillen tussen leerlingen (kunnen) samenkomen. Dus wie naar het onderwijs kijkt, ziet vaak ook wat er elders gebeurt in Nederland.

De Nederlandse samenleving is de afgelopen decennia steeds kleurrijker geworden. Eerst door de komst van verschillende groepen migranten en hun kinderen uit de voormalige koloniën. En later door arbeidsmigrant(en) uit Zuid-Europa (Italianen), Noord-Afrika (Marokkanen) en Turkije. Op dit moment zijn het vooral vluchtelingen uit het Midden-Oosten en Afrika (Syriërs, Afghanen, Irakezen, Eritreeërs) en uit Oekraïne die naar Nederland komen. Als je een **migratieachtergrond** hebt, wil dat zeggen dat je ouders of jijzelf roots in een ander land dan Nederland hebben. Het is belangrijk je als leraar te realiseren dat er niet alleen verschillen bestaan tussen (etnische) groepen, maar dat dit ook het geval is binnen groepen. Dit wordt door Vertovec (2007) *diversification* of *diversity* genoemd.

Veel van deze immigranten hebben definitief hun plek in Nederland gevonden, ook omdat hun kinderen hier zijn geboren. En stap voor stap vervlechten ze hun eigen culturele en religieuze achtergrond met die van de Nederlandse samenleving.

Figuur 1.1 Steeds meer diversiteit in de klas

Diversiteit betekent verrijking, maar ook spanningen

De toenemende **diversiteit** verrijkt de samenleving, maar leidt ook tot spanningen. Mensen die al generaties lang in Nederland wonen, kunnen zich bedreigd voelen door deze veranderingen. Ze herkennen zich niet in de opvattingen en gedragingen van deze nieuwe groepen binnen de samenleving en zijn bezorgd dat tolerantie, vrijheid en bestaande